

ОБЛАЦИ НА ХОРИЗОНТА

За корпорациите, феодализма и понякога демокрацията

ЮЛИЯ РОНЕ

Clouds on the Horizon

On Corporations, Feudalism and Sometimes Democracy

Julia Rone

Резюме: В последните години все повече автори анализират ролята на дигиталните медии в политиката, като прибягват до сравнения с феодализма. При това става дума за автори от различни национални контексти и от различни дисциплини като антропология, икономика, политология и пр. Настоящата статия прави опит за първоначална систематизация на тези сравнения с феодалната епоха, като очертава два основни подхода. Първият подход въвежда понятието „платформен феодализъм“, за да опише властовите отношения между дигитални платформи (за комуникация или търговия) и техните потребители. Вторият подход говори за „технофеодализъм“, за да опише властовите отношения между корпорации, техните потребители и държавната власт. Първият подход изследва в дълбочина историческия възход на новите дигитални платформи, както и практиките на техните потребители и последствията от тях за публичната сфера. Вторият подход изследва прехода от платформена власт към инфраструктурна доминация на някои платформи (AWS, Google и Microsoft) и следва първия хронологично, защото анализира именно по-скорошния фокус на тези компании върху облака като услуга и като ключова предпоставка за тренирането на изкуствен интелект. След като очертава тези две полета на анализ, статията коментира как държавите отговарят на властовите претенции на техноплатформите в опит да защитят (с по-малък или по-голям успех) дигиталния си суверенитет. Опитите за търсене на алтернативни решения от страна на държавите обаче също не са безпроблемни, защото ролята на демократичното участие в тях засега е минимална. Така дигиталните трансформации на нашето време и новата надпревара за изграждане на дигитална инфраструктура в глобален план надвисват като облак над демокрацията.

Ключови думи: платформен феодализъм, технофеодализъм, облак, дигитален суверенитет

Abstract: In recent years, more and more authors have analyzed the role of digital media in politics by resorting to comparisons with feudalism. These authors come from different national contexts and from different disciplines such as anthropology, economics, political science, etc. This article attempts to initially systematize these comparisons with the feudal era by outlining two main approaches. The first approach introduces the concept of “platform feudalism” to describe the power relations between digital platforms (for communication or commerce) and their users. The second approach speaks of “technofeudalism” to describe the power relations between corporations, their users and the state. The first approach examines in depth the historical rise of new digital platforms, as well as the practices of their users and their consequences for the public sphere. The second approach examines the transition from platform power to infrastructure dominance of some platforms (AWS, Google and Microsoft) and follows the first chronologically because it analyzes precisely the more recent focus of these companies on the cloud as a service and as a key prerequisite for training Artificial Intelligence. After outlining these two fields of analysis, the article comments on how states respond to the power claims of technoplatforms in an attempt to protect (with greater or lesser success) their digital sovereignty. Attempts to find alternative solutions by states, however, are also not without problems, because the role of democratic participation in them is so far minimal. Thus, the digital transformations of our time and the new race to build a digital infrastructure on a global scale hang like a cloud over democracy.

Keywords: platform feudalism, technofeudalism, cloud, digital sovereignty.

Облаци на хоризонта

За корпорациите, феодализма и понякога демокрацията

ЮЛИЯ РОНЕ

В последните години все повече автори анализират ролята на дигиталните медии в политиката, като прибягват до сравнения с феодализма. При това става дума за автори от различни национални контексти и от различни дисциплини като антропология, икономика, политология и пр. Настоящата статия прави опит за първоначална систематизация на тези сравнения с феодалната епоха, като очертава два основни подхода. Първият подход въвежда понятието *платформен феодализъм*, за да опише властовите отношения между дигитални платформи (за комуникация или търговия) и техните потребители. Вторият подход говори за *технофеодализъм*, като начин да опише властовите отношения между корпорации, техните потребители и държавите. Първият подход изследва в дълбочина историческия възход на новите дигитални платформи, както и практиките на техните потребители и последствията от тях за публичната сфера. Вторият подход изследва прехода от платформена власт към инфраструктурна доминация на някои платформи (AWS, Google и Microsoft) и следва първия хронологично, защото анализира именно по-скорошния фокус на тези компании върху облака като услуга и като ключова предпоставка за тренирането на изкуствен интелект. След като очертава тези две полета на анализ, статията коментира как държавите отговарят на властовите претенции на техноплатформите в опит да защитят (с по-малък или по-голям успех) дигиталния си суверенитет.

Доминацията на едва няколко на брой компании в предоставянето на услуги в облака, но и във всички класации за фирми по-общо, все повече се интерпретира като вестносец за края на капитализма. Различни теории за техно-феодализма като наследник на капитализма се радват на все по-голяма популярност и успех (Varoufakis, 2023). Разбира се, има и по-критични гласове и гледни точки. Един от най-големите критици на тезата за неофеодализма е Евгени Морозов, който в текста си „Критика на неофеодалния ум“ (2022) твърди, че понятието за неофеодализъм мистифицира, а не изяснява същността на технологичните компании. Компании като Google или Amazon не са просто рентиери, а продължават да инвестират огромни суми за изследователска дейност и иновации. Това са компании, които преследват печалби, опитват се да разширят пазарите си и превръщат данните в продукт – тоест държат се като типични капиталисти. Ролята им на

монополисти в този смисъл е по-скоро признак за сегашния късен етап на развитие на капитализма, а не за феодализъм. Но макар критиката на Морозов да е убедителна, тя не позволява да разберем защо наистина неофеодализмът е толкова интуитивно привлекателно понятие. В този текст аз настоявам, че откъдето дебатите за същността на капитализма и дали виждаме нов начин на производство, тезата за неофеодализма е привлекателна също (и може би преди всичко) защото ни позволява да говорим за нов тип властови отношения.

Какво става с обществения договор, когато гражданите приемат държавата за суверен, но нейният суверенитет е заплашен или доброволно отдаден на частни корпорации? Какво могат да направят гражданите в случаи като този на Френското правителство, което реши да помещава центъра за здравни данни на цялото френско население на облак на Microsoft Azure, без да обяви конкурс за обществени поръчки (Pollet, 2021)? Каква отговорност носят към гражданите си редица европейски правителства, които без никакъв анализ на риска използват инфраструктура и услуги в облаци на чуждестранни корпорации? На кого се отчита Google, когато облакът му се използва във военни операции с изкуствен интелект? Всички тези въпроси са нови, доколкото следват последните развития на технологията. Същевременно, всеки анализ на облака не се появява ex nihilo, но се вписва в по-дългата традиция на изследване на дигиталните медии, в която има съществени обрати и прекъсвания, но и много приемственост.

Вятър ги вее на бял облак: Защо академичните среди се заинтересуваха от дигиталната инфраструктура?

Изследванията върху ролята на дигиталните медии в политиката претърпяха три важни развития през последните 20 години – 1) от утопия към анти-утопия в оценката на ефекта на новите медии върху политически процес; 2) от фокус върху съдържанието и употребата на медиите към фокус върху тяхната инфраструктура и материалност; и 3) от изследвания на корпоративна саморегулация към анализ на властовите конфликти между платформи и държави.

Разбира се, тези тенденции в научните изследвания следваха конкретни емпирични развития и процеси. Ранните оптимистични анализи на Интернет като катализатор на демократизация бяха до голяма степен опит да се осмисли успеха на кампанията на Обама през 2008 г. и важната роля на дигиталните медии в Арабската пролет през 2011 г. Съответно завоят към анти-утопичните наративи за смърт на демокрацията, ехо-стаи онлайн и пр. добиха популярност като реакция на Брекзит и избора на Тръмп през 2016 г. Второ, ранният фокус върху съдържанието и употребата на медиите (от политици, социални движения и пр.) вървеше ръка за ръка с консолидирането на частните платформи тип Фейсбук като

новата публична сфера на нашето време. И логично колкото повече тези платформи започнаха да променят бизнес модела си и да развиват облака като инфраструктура и база на редица нови услуги, които предлагат, толкова повече и ние – изследователите – започнахме да се фокусираме върху тази тема. Интересът към дигиталната инфраструктура се засили особено с масовата миграция на частни компании и правителства към облака (вместо предишната им практика да поддържат собствени сървъри на място), както и с възхода на изкуствения интелект, за тренирането на който е необходима огромна изчислителна мощност. И последно, ако в ранните години на интернет, както създателите на технологични компании, така и обикновените потребители настояваха, че гържавата няма място онлайн и интернет компаниите и потребителите могат да се саморегулират (Barlow, 1994), проблеми като чуждестранната намеса в избори, дезинформацията, надзорът онлайн, но и все повече хибридните войни (включително саботажа на кабели) и надпреварата в разработването на изкуствен интелект засилиха интереса на гържавите да използват своя законов и властови арсенал, за да регулират дигиталните корпорации (Haggart et al, 2021; Gorwa, 2024).

Тук е важно да отбележим, че вместо рязко разграничение на „преди“ и „след“, по-скоро виждаме плавно, но категорично изместване на акцента от едни теми към други. Така например, критични изследвания на Интернет имаше и преди 2016 г., когато редица автори подчертаваха „тъмната страна“ на дигиталните иновации – от възможността да се използват уеб сайтове, за да се събират нелегално данни на активисти, до разгръщането на националистически субкултури онлайн и скрития национализъм на много от феновете на Интернет свободата (Дичев, 2010; Treré, 2016; Rone, 2012). Но повечето критични изследвания в периода оставаха маргинални, защото идваха главно извън американския контекст, който доминираше както като поле на емпирични изследвания, така и като източник на теоретични рамки.

Приемайки хипотезата за плавно преливане от едни теми в други, трябва да отбележим, че изследванията на инфраструктурата на интернет също не са радикално нови. Дебатът за „цифровото разделение“, който датира от средата на 1990-те, например постави въпроса за неравния достъп до интернет и потенциалните икономически и социални последици за тези, които се свързват по-късно. Този стар дебат доби нова актуалност по време на пандемията от Ковид-19, когато много ученици трябваше да учат онлайн и достъпът до надежден интернет се оказа далеч не толкова очевиден и безпроблемен, колкото се предполагаше. И все пак сегашните дебати около дигитална инфраструктура не са просто продължение на предишните. Новото в сегашната ситуация е централизацията на изчислителен капацитет в ръцете на няколко на брой големи фирми, които доминират световния пазар. Належащият въпрос днес не е толкова как да свържем повече хора с интернет

(въпреки че този проблем е далеч от решен), колкото защо почти всички услуги и медии, които ползваме, щом се свържем, са в ръцете на едва няколко влиятелни обществени фигури като Илън Мъск, Марк Зукърбърг и пр. Възхода на школата на т.нар. *environmental media studies* (науки за медиите и околната среда) върви ръка за ръка с критична деконструкция на метафори като „дигиталния облак“, които имат конотации на нещо нематериално, ефимерно, етерично и въздушно. Вместо това, облакът на практика е сложна сглобка, асамбляж от подземни и подводни кабели, гигантски центрове за бази данни, в които хиляди сървъри съхраняват и обработват данните ни, електрически централи и пр. (Hogan, 2015; Libertson et al, 2021). В последните месеци все повече се говори, че големи компании в САЩ планират да строят нови малки атомни централи или да въвеждат отново в ползване изоставени стари централи, за да могат да смогнат с производството на електричество, необходимо да се тренира изкуствен интелект. Паралелно с това продължава и даже се засилва използването за подобни цели на традиционни незелени източници на енергия като въглища. С две думи облакът е всичко друго, но не и нематериален и именно неговата материалност става причина за нови социални конфликти (Rone, 2023).

И последно – когато става дума за ролята на държавата – дори в ранните години на интернет, когато върлуваха технолибертариански мечти за края на държавите, държавите все още регулираха интернет в ключови области като цензурирането на детска порнография или терористични заплахи онлайн (Goldsmith and Wu, 2006). Разликата е, че днес държавите не просто се опитват да регулират съдържанието на онлайн платформи, но също влизат в пряка конкуренция с фирми като OpenAI или Deep Mind, когато става въпрос за разработване на изкуствен интелект, прокарване на подводни кабели и пр. Както ще обсъдим по-късно в тази статия, все повече държави прибавят до частни фирми, за да осигурят съхранението и обработката на ключови данни, свързани с разузнаване и държавна сигурност. Това неизбежно създава усещане за критична зависимост и поставя остро въпроса за загубата на държавен суверенитет.

Така че макар новите тенденции в изучаването на дигиталните медии да не са чак толкова нови и да имат известна приемственост с дебати и аргументи от миналото, акцентите и въпросите, които повдигат, изискват нови начини на разбиране и осмисляне на света и съответно нов тип политически реакции. Анализът на възхода на облака в тази статия е неизбежно ситуиран в сегашното време на анти-утопични, тревожни дебати около бъдещето на технологията, държавите и на демокрацията в сегашния все по-геополитически несигурен свят.

Платформен Феодализъм: Земните Царе

В книгата си „Империи на облака“ (2022) Вили Лехдонвирта изследва възхода на големите технологични корпорации на 21 в., обръщайки специално внимание на следния въпрос: защо тези компании, основани най-често от техно-либертарианци, отявлени скептици по отношение на всяка държавна намеса и регулация, се оказват в позиция на регулатори, изземайки важни държавни функции (Lehdonvirta, 2022)? Според Лехдонвирта причината за възхода на технокорпорации като ЕВау, Amazon, Facebook и пр. е, че те решават важни икономически проблеми, които държавите не успяват да решат. Докато националните държави се бавят да уредят законово дигиталната търговия със стоки между различни страни, компании като ЕВау или Amazon разработват своите платформи като лесно и ефективно решение. В процеса, създателите на тези платформи се изправят пред важни проблеми и избори – например, как да предотвратят измами онлайн и да гарантират на потребителите, че ще получат стоките, които са си поръчали, или как да предотвратят психически тормоз и реч на омразата на своите платформи. Загърбването на анонимността онлайн, въвеждането на стабилни идентичности на продавачи и купувачи, както и на системи за рейтинг на потребителите и пр. се налагат с времето като норми, които регулират тези иначе анархични пазари. В крайна сметка, според Лехдонвирта, технокорпорациите повтарят ранни етапи на развитие на националните държави, които създават и регулират пазари и осигуряват законовата рамка, която прави търговията възможна. Именно в този процес на създаване и регулиране на пазари създателите на технокорпорациите влизат в ролята на политически арбитри, които определят и налагат правила. И също както владетелите в предмодерната епоха, тези нови „владетели“ не са демократично избрани, а по-скоро самодръжци с почти неограничена власт. Именно поради това Лехдонвирта ги нарича „земните царе“ и изследва процеса на превръщане на икономическата им власт в политическа – всичко това в рамките на платформата.

Липсата на демокрация в управлението на технокорпорациите е добре известен феномен, изследван в сравнителен план (Haggart & Keller, 2021). Регулацията и създаването на правила от страна на частни компании са особено проблематични, когато става въпрос за решения дали да се цензурира или не определено съдържание, например, както в добре известния пример с деплатформирането (т.е. блокирането) на профила на Доналд Тръмп след щурма на Капитолия през 2021 г. (Дичев, 2022). Властта на платформите обаче се проявява и в много други отношения – произволно повишаване на таксите, които търговци трябва да плащат на Amazon, за да могат да предлагат стоките си на сайта, произволна промяна на цената на доставките и условията на работа на шофьори и доставчици

на Uber, промяна на условията на сайта Linked-In, за да може данните на потребителите да се използват за трениране на изкуствен интелект и пр. Примерите изобилстват. Метафората за феодализъм е особено подходяща и защото заради т.нар. мрежови ефекти възможностите за нас потребителите да сменим платформата са силно ограничени. Можем разбירה се да изтрием профила си във Facebook, но така губим всички социални контакти, изградени там, репутацията си, цялото съдържание, което сме споделяли през годините (Lehdonvirta, 2022). Платформите ни (за)държат и упражняват власт над нас заради високата социална цена, която трябва да платим, за да се прехвърлим на друга платформа. Съпоставяйки технолидерите с монарсите от предмодерността, Лехдонвирта очаква, че опити за демократизация на управлението на тези платформи могат да дойдат от техните средни класи – напр. търговците на платформи като Amazon, които имат интерес да контролират властта на самодръжците.

Лехдонвирта далеч не е единственият, който вижда важни прилики между сегашната епоха и Средните векове. Изследвайки начина на функциониране на социалните медии онлайн, Ивайло Дичев в скорошно изследване очертава възхода на платформения феодализъм като нова трансформация на публичната сфера. Според Дичев (2022) онлайн платформите действат като приватизирани фрагменти на публичното пространство. Понятието „феодализъм“ в неговия анализ позволява, от една страна, да разберем по-добре разпокъсването на публичното пространство онлайн и конкуренцията между отделните „късове“, т.е. платформите. От друга страна,

наред с хипер-пазарните отношения, които позволяват идеалната сравнимост в търсенето и предлагането, платформите все повече трябва да разчитат на личната преданост, възпитавана у потребителя. В един свят на мигновената дигитална мобилност трябва нещо повече, което да те задържи на дадената платформа – някаква идея, емоция, идентичност. Личната зависимост, характерна за феодалистното общество е пряко свързана с фрагментирането и междуособиците; идеята преданост в света на платформите има сходен ефект. (Дичев, 2022)

Анализирайки онлайн субкултури или Фейсбук страници, които се стремят да „съберат всички българи“ във Фейсбук, Дичев показва, че не само платформите действат като феодални, но и потребителите на тези платформи допълнително разпокъсват тези частни платформи и се самозатварят в т.нар. ехо-стаи, чиято интензивна употреба гарантира привързаността им към платформата като място на общуване, емоционално потвърждение и идентичност. Глобализацията на морална паника и начина, по който глобални сюжети се превеждат в домашен контекст от домашни „морални предприемачи“ са идеален пример за ролята на

емоциите за захранване на разговори и комуникативни общности в тези платформи (Минева, 2022). Тази идентификация на потребителите с определени платформи, насладата и ползата, които те свързват с тях, са допълнителни важни причини, защо „изходът“ не е така лесен. Това е особено важен фактор, който анализът на Ивайло Дичев (2022) очертава отвъд по-абстрактните мрежови ефекти, анализирани от Лехдонвирта. Фокусирайки се върху ролята на влиянието на идеите, Нахтвей и Сайдъл (2023) настояват, че успеха на технокорпорациите се дължи до голяма степен и на успешния наратив, който те предлагат в ранните си години: наратив, според който технокорпорациите решават проблеми – политически проблеми, пазарни проблеми или дори проблеми свързани с околната среда.

Ако Лехдонвирта се съсредоточава върху процеса на добиване на власт на технофеодалите, Дичев анализира как практиките на потребителите в този режим допълнително ги затварят във форми на феодална зависимост с тревожни ефекти от този режим върху публичната сфера. Ако Лехдонвирта показва, че потребителите на практика нямат избор, Дичев показва, че потребителите всъщност се идентифицират с платформите и поддържат тяхната власт до известна степен доброволно. Същевременно и двата анализа остават в контекста на платформата и това, което се случва на нея като власт, трансформация на публичната сфера и пр. Но това, което прави технокорпорациите особено опасни, е не просто фактът, че упражняват произволна власт над своите потребители. Новото предизвикателство, което се разгърна през последните няколко години, се крие в начина, по който технокорпорации като Google, Microsoft, AWS на Amazon все повече започват да упражняват контрол над държавите, правейки ги зависими от услугите си. В случая говорим не само за развиващите се страни от Глобалния Юг, но и за Съединените Щати, Китай, Израел и редица страни в Европейския Съюз. Именно тук облакът като ключов елемент на дигиталната инфраструктура влиза на сцената.

Платформизация на държавите: Технофеодализъм

В книгата си „Технофеодализъм“ (2023), Янис Варуфакис изследва как след икономическата криза от 2008 г. големи технокорпорации като Amazon, Google и Microsoft използват периода на ниски лихви, за да разгърнат технологичната си инфраструктура, инвестирайки усилено в центрове за бази данни. Технологичната експертиза, която тези фирми имат, съчетана с новата инфраструктура, развита от тях, ги превръщат в основни играчи в миграцията към облака. Тези малко на брой фирми монополисти започват да отдават под наем услуги в облака (инфраструктура като услуга, платформа като услуга, и софтуер като услуга) на индивиди, частни фирми, но и на национални държави. По този начин

технологичните монополисти стават дигитални рентниери в голям мащаб. Облакът се превръща за новите технофеодали в това, което земята е била за старите феодали – източник на рента, богатство и влияние (Varoufakis, 2023).

Microsoft Azure например предоставя облака, който американската армия използва (Lyons, 2024). През 2020 г. Израел решава да прехвърли всички правителствени данни и услуги на облак, предоставян от Amazon AWS и Google: решение, което кара редица изследователи да говорят за т.нар. „заоблачаване на държавата“ (Kotliar & Gekker, 2024). Особено с оглед на информацията за използване на изкуствен интелект от Израелската армия по време на войната в Газа, съ-отговорността на американските технологични корпорации става особено проблематична (Biesecker et al. 2025). В началото на 2025 г., Камарата за одит на Нидерландия публикува доклад, според който поне 44% от всички услуги в облака, използвани от холандското правителство, се предоставят от частна корпорация (т.нар. публичен облак), като правителството не е направило анализ на риска за 67% от услугите в публичния облак. Дори френско-немският проект Gaia-X, чиято идея беше да развие независим суверенен европейски облак, в крайна сметка бе „пленен“ от американски корпорации, водейки до публичен скандал и напускането на европейски фирми основателки като Scaleway (Speed, 2021; Baur, 2023).

Зависимостта на все повече държави от малък на брой корпорации монополисти е допълнителен фактор за валидността на понятия като технофеодализъм, ако приемем, че по времето на феодализма държавният суверенитет не е бил абсолютен и неделим, според идеала наложен от Вестфалските мирни договори, ами делим, нейерархичен и припокриващ се между владетели на кралства, религиозни оргени, императорът на Свещената Римска империя и пр. Всъщност, скорошни изследвания твърдят, че дори и след Вестфалските мирни договори, предмодерните представи за суверенитет продължават да съществуват на практика. Именно по силата на такива идеи за нейерархичен, делим и делегиран суверенитет, британската Източноиндийска компания получава делегирания суверенитет да търгува, води войни и сключва договори в Индия (Srivastava, 2022). Според скорошно изследване на Свати Сривастава можем дори да твърдим, че Великобритания започва да се държи като модерен суверен едва в отговор на нарастващата власт на Източноиндийската компания, която все повече се еманципира от Британската корона и започва да настоява, че воденето на войни ѝ дава право да бъде суверен (Srivastava, 2022). В известен смисъл и днес виждаме как все повече държави започват да заявяват своя суверенитет в дигиталното именно като отговор на глобалния възход на американските и китайските технологични корпорации.

Дигитален суверенитет в Европейския Съюз: от бизнес ниша към мисията невъзможна?

Доктрината за дигитален суверенитет води началото си от опита на Китай и Русия да се противопоставят на американското лидерство в глобалната технологична инфраструктура, която се представя от Америка като отворена за всички и универсална, но всъщност служи на американски геополитически и икономически интереси (Powers and Jablonski, 2015). В отговор Русия и Китай се опитват да разработят свои версии на интернет, налагат цензура на съдържание, навлизащо отвън, и се опитват да наложат контрол над употребата на медиите. Понятието за суверенитет добива популярност в Европейския Съюз, и особено в Германия, по-късно, едва през 2013 г., след разкритията на Едуард Сноудън за надзор онлайн от страна на американските служби за сигурност, включително за подслушване на телефона на германския канцлер Ангела Меркел. В европейския контекст доктрината за дигитален суверенитет се свързва първо със защита на личните данни – една от водещите тревоги, които биват адресирани със създаването на т.нар. Генерална Регулация за Защита на Личните Данни. Впоследствие все по-важни стават тревогите около чуждестранна дезинформация, които могат да бъдат концептуализирани на по-абстрактно ниво именно като тревоги около загубата на контрол над съдържанието, което може да навлиза през националните граници. Едва в последните 5-6 години дебатите за дигитален суверенитет в ЕС започват да добиват ясни инфраструктурни измерения. Вече споменатият проект Gaia-X е един възможен опит на ЕС да адресира зависимостта си от чужди компании. Но Gaia-X се счита почти универсално за провален проект, което отваря пространство за търсенето на други алтернативи. В момента по един от новите проекти за държавна помощ, разрешена в рамките на т.нар. Важни Проекти от Общоевропейски интерес (IPCEI), се финансира „Следващото поколение Облак“, което трябва да въплъти европейски ценности, базирайки се на отворен софтуер, федериране и сътрудничество между фирми от различни европейски страни.

Паралелно на тези усилия от страна на ЕС, компании като Microsoft и Google започват все повече да предлагат „суверенен облак“ в Европа, превръщайки суверенитета в бизнес ниша. Начинът, по който те твърдят, че осигуряват суверенитета, е чрез локализиране на данните, enkриптиране, предоставяне на достъп и възможност за контрол на държавите като клиенти. Но това са преди всичко технически средства, които не могат да решат основния проблем – нарастващата липса на доверие на европейските правителства в САЩ като партньор (Blanasato & Carr, 2024). Всички данни, които се съхраняват на облака на американски компании, могат да бъдат поискани от правителството на

Съединените Щати според американския Закон за облака. Така че в крайна сметка степента на доверие в тези компании е мярка за трансатлантическите отношения. Аналогично, независимо от високото качество и техническите средства, които предлагат за сигурност на данните, китайските корпорации все още са считани за несигурни от редица европейски страни (Blanasato & Carr, 2024).

При така създалата се ситуация какъв е шансът новите европейски проекти за създаване на алтернативен облак да успеят и да решат проблема с дефицита на доверие спрямо чуждестранни компании? Според скептиците необходимите инвестиции са твърде високи и ЕС е обречен да изостава технологически в облака. Но развитието на облака е ключова предпоставка за трениране на изкуствен интелект. Без облак, технологическата изостаналост ще просъществува и в областта на изкуствения интелект, и оттам военните технологии. Европейската държава, която в момента инвестира най-много както в облак, така и в изкуствен интелект, е Франция. Наличието на ядрена енергия, която може да се използва за трениране на изкуствен интелект, е важно предимство. Отчитайки взаимната обвързаност на облака с редица други технологични области – като например микроелектрониката, редица изследователи в момента призовават за т.нар. Eurostack – проект, който обединява и споява различни слоеве на дигиталния суверенитет – от природни ресурси през облак до изкуствен интелект (Bria и др. 2025). Така понякога в хаотична съвкупност от инициативи на национално ниво, двустранно ниво или европейско ниво, редица проекти в момента работят за постигането на една и съща цел – европейски дигитален суверенитет, с облака като ключов компонент. Дали в тази полифония от voci, ще се появят европейски технологични иновации с потенциал, или усилията ще се разпилеят, предстои да се види. Опасността от много столове европейският облак да падне на земята е голяма.

Каква е ролята на гражданите във всичко това?

Сравненията със Средновековието или предмодерната епоха по-общо ни помагат да разберем по-добре отношенията между технокорпорациите, всички нас като техни потребители и държавите. И все пак ние не живеем в Средновековието. Голяма част от съвременните общества имат някаква форма на демократични институции и е налице поне очакването за демократично участие на гражданите, дори и това очакване често да бъде разочаровано на практика.

Съпротивата срещу корпоративни центрове за бази данни в Холандия е ясен пример за нарастващото недоволство спрямо доминацията на американски корпорации в облака и особено нейните ефекти върху околната среда и демокрацията. Местните политици и активисти, които се противопоставят на проекти на Google, Microsoft

и Мета в провинциите Северна Холандия и Зееволде изтъкват преди всичко голямата цена, която местните общности трябва да заплатят за изграждането на подобна инфраструктура (Rone, 2023). Планираните центрове за бази данни консумират огромно количество енергия, в някои случаи еквивалентно на консумацията на 200–300 хиляди домакинства, за да съхраняват и обработват съдържание. Съдържание, за което особено в случая на Мета/Фейсбук, можем да предположим, че е в значителна степен дезинформация или снимки на котки и ваканции. Консумацията на енергия от страна на централите за бази данни, ключови за функционирането на облака, е толкова висока, че те изместват местни граждани и фирми в процес, който бе определен като „енергийна джентрификация“ (Libertson et al, 2021). Сървърите на тези компании също така се охлаждаат с вода, която после се отвежда в почвата, без да е ясно с какви химикали е обработвана. Но може би най-ключовият проблем за местните жители е именно фактът, че никой не ги пита за тяхното мнение и предпочитания (Rone, 2023). Много от тези граждани не са технологични, а напротив – имат идеи как може да строят центрове за бази данни, които да работят за общността, да имат соларни панели на покрива и пр. Това, разбира се, би изисквало повече инвестиции от страна на частните компании, но би било справедлива компенсация за общностите, които приемат новата инфраструктура на своя територия.

Подобен честен разговор за ползите и вредите от дигиталната инфраструктура предстои да се случи и като част от новите амбициозни проекти на Европейския Съюз, които се стремят да избегнат зависимостта от американски корпорации чрез федериране на центрове за бази данни от различни европейски държави. Проблемът е, че и новите европейски проекти остават глухи за очакванията и предпочитанията на гражданите. Облакът се счита за прекалено специализирана техническа тема, за която гражданите не могат да формират мнение. Но мобилизацията на местни общности срещу центрове за бази данни дава ясен знак, че темата може да има конкретни измерения и да бъде достатъчно важна, за да се организират петиции и протести около нея. В последните години консултацията на Европейската комисия за Доклада за дигитална инфраструктура беше една от малкото възможности за гражданите и гражданското общество да споделят мнението си по темата, но както често се случва с подобни консултации, както съдържанието на консултацията, така и самият процес всъщност бяха белязани от доминацията на бизнес играчи (Open Future, 2023).

И така, макар ЕС да представя своя опит за разработване на алтернатива в облака като опит за защита и насърчаване на европейски ценности и демокрация, опитите за създаване на суверенен облак са по-скоро признак за възхода на конкуриращи се държавни капитализми – например, френски и американски, с малък интерес към

наистина демократично участие и ценности. В този смисъл метафората на неофеодализма остава тревожно адекватна. Бъдещето на облака изглежда все повече като бъдеще в миналото поне по отношение на властовите отношения, които се разгръщат пред нас.

Заклучение: Облаци на хоризонта

Ранните години на Интернет дойдоха с обещание за децентрализация на властта, премахване на старите йерархии и демократизация. Ние хората, известни преди като аудиторията, трябваше да се превърнем в новите създатели и арбитри на текстове, видеа, дебати (Роузън, 2011). Целенасочено избягвам тук понятието „съдържание“, което обединява в една безлична маса всичко, което можем да намерим онлайн – от филмите на Скорсезе, през гневните Фейсбук постове на съседите в кварталната група, до TikTok видеата на съмнителни поп звезди и техните млади последователи. Всъщност в „Новата културна геометрия“ (Дичев, Роне, 2012) всички все повече се превръщаме във феодалните крепостници на собствениците на платформи: създаваме „съдържание“ за тях, което те после могат да използват, за да тренират изкуствен интелект на облака. Приватизирането на публичността онлайн (Дичев, 2022) все повече се превръща в приватизиране на всичко публично – от колективното ни знание, дигитализирано онлайн, до структурите на гържавата и отношенията между гържава и граждани, които все повече се осъществяват благодарение на „софтуер като услуга“ предложенията на частни корпорации (напр. чрез имейл услуги през Microsoft Office или съхраняване на документи в Google Drive). Това ново експроприиране на общото ни знание от малко на брой компании не веща нищо добро. И макар изкуственият интелект засега да се използва предимно за създаване на еротични романи и писане на курсови работи, неговият потенциал за развитие и всички възможни бъдещи превъплъщения зависят изцяло от технокорпорациите, и ни най-малко от гражданите. Как тази ситуация може да се промени във времена на нарастваща милитаризация и геополитическо съперничество е повече от неясно. Движения като „Оспорвани територии на данните“ (Contested Data Territories) и инициативи за обществена дигитална инфраструктура, която работи за гражданите (Open Future, 2023; Bria et al. 2025), показват, че битката все още не е напълно загубена. Може би именно поради своята сегашна изостаналост ЕС има шанса да продължи напред с по-демократични форми на иновация, с нещо коренно различно, а не с повече от същото. Но за тази цел е необходима по-сериозна обществена мобилизация, медийно образование, което да обръща повече внимание на дигиталната инфраструктура и в крайна сметка вероятно протести и натиск отдолу. Новите медии (Дичев и Спасов, 2009) вече не са толкова нови, а някогашните нови млади вече остаряхме. Но новите нови млади могат (може би?) да поемат щафетата като уебмрежовици, културбраконieri и

киберагитатори и да отволюват що-годе демократичното настояще от категоричното Средновековие, към което сме се запътили.

Библиография

Дичев, И. 2022. "Платформен Феодализъм". *Семинар_BG*, 22. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy22/804-platformen-feodalizam.html>. (последно посетен на 9.07.2025 г.)

Дичев, И. 2010. "Национализмът камо субкултура". *Семинар_BG*, 4. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy4-tabloidnata-kultura/119-contents-broj4/486-natzionalizmat-kato-subkultura.html>. (последно посетен на 9.07.2025 г.)

Дичев, И. и Спасов, О. 2009. *Новите млади и новите медии*. 2009. Институт Отворено общество, София.

Дичев, И. и Роне, Ю. (съст.). 2012. *Новата културна геометрия: уебмрежовици, културбраконери, киберагитатори*. София: Изток-Запад.

Мунева, М. 2022. "Как се глобализира моралната паника?", *Семинар_BG*, бр. 22. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy22/806-kak-se-globalizira-moralnata-panika.html>. (последно посетен на 9.07.2025 г.)

Роузън, Д. 2011. "Ние, хората, известни прегу камо аудиторията", *Семинар_BG*, 6. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy6/122-contents-broj6/512-%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0.html>. (последно посетен на 9.07.2025 г.)

Baur, A. 2023. European Dreams of the Cloud: Imagining Innovation and Political Control. *Geopolitics*, 29(3), 796–820.

Biesecker, M., Mednick, S., and Burke, G. 2025. As Israel uses US-made AI models in war, concerns arise about tech's role in who lives and who dies. *Associated Press*. <https://apnews.com/article/israel-palestinians-ai-technology-737bc17af7b03e98c29cec4e15d0f108>.

Blancato, F. G., & Carr, M. 2024. The trust deficit. EU bargaining for access and control over cloud infrastructures. *Journal of European Public Policy*, 1–32.

- Bria, F., Timmers, P., Gernone, F., Renda, A., Fischer, C., Grabova, O. 2025. EuroStack – A European alternative for digital sovereignty. https://www.euro-stack.info/docs/EuroStack_2025.pdf
- Goldsmith, J. and Wu, T. 2006. *Who Controls the Internet?: Illusions of a Borderless World*. Oxford University Press.
- Gorwa, R. 2024. *The Politics of Platform Regulation: How Governments Shape Online Content Moderation*. Oxford University Press.
- Haggart, B. Iglesias Keller, C. 2021. Democratic legitimacy in global platform governance. *Telecommunications Policy*, ISSN 0308-5961, Elsevier, Amsterdam, 45(6).
- Haggart B, Schoolte JA, Tussikov N. 2021. Introduction: return of the state? In: Haggart B, Tuskov N, Scholte JA (eds) *Power and Authority in Internet Governance Return of the State?* London: Routledge, pp. 1–12.
- Hogan M. 2015. Data flows and water woes: the Utah Data Center. *Big Data & Society*. Epub ahead of print 13 July.
- Kotliar, D. M., & Gekker, A. 2024. Migrating the state into corporate clouds. *Information, Communication & Society*, 27(14), 2566–2586.
- Lehdonvirta V. 2022. *Cloud Empires: How Digital Platforms Are Overtaking the State and How We Can Regain Control*. Cambridge, MA: MIT University Press.
- Libertson, F., Velkova, J., & Palm, J. 2021. Data-center infrastructure and energy gentrification: perspectives from Sweden. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 17(1), 152–161.
- Lyons, J. 2024. US government excoriates Microsoft for 'avoidable errors' but keeps paying for its products. *The Register*. https://www.theregister.com/2024/04/05/microsoft_government_contracts/.
- Mineva. M. 2022. Kak se globalizira moralnata panika? *Seminar-BG*, br. 22. <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy22/806-kak-se-globalizira-moralnata-panika.html>.
- Morozov, E. 2022. Critique of Techno-Feudal Reason. *New Left Review*, 133–134.
- Nachtwey, O., & Seidl, T. 2023. The Solutionist Ethic and the Spirit of Digital Capitalism. *Theory, Culture & Society*, 41(2), 91–112.
- Open Future. 2023. *Public Digital Infrastructure*. https://openfuture.eu/wp-content/uploads/2024/07/240630infrastructure_consultation_response.pdf.

Perry Barlow, J. 1996. A Declaration of the Independence of Cyberspace. *Electronic Frontier Foundation*. <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.

Pollet, F. 2021. French decision to have Microsoft host Health Data Hub still attracts criticism. *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/french-decision-to-have-microsoft-host-health-data-hub-still-attracts-criticism/>

Powers, S. and Jablonski, M. 2015. *The Real Cyber War: The Political Economy of Internet Freedom*. University of Illinois Press.

Rone, J. 2023. The shape of the cloud: Contesting data centre construction in North Holland. *New Media & Society*, 26(10), 5999-6018.

Rone, J. 2012. [Culture wide closed: Pirate monopolies, forum dictatorship and nationalism in the practice of file sharing](#). In *Media, Knowledge And Education: Cultures and Ethics of Sharing* (Wolfgang Sützl, Felix Stalder, Ronald Maier and Theo Hug, eds.), Innsbruck University Press.

Speed, R. 2021. EU digital sovereignty project Gaia-X opens its summit with the departure of Scaleway. *The Register*. https://www.theregister.com/2021/11/19/scaleway_gaia_x/.

Srivastava S. Corporate Sovereign Awakening and the Making of Modern State Sovereignty: New Archival Evidence from the English East India Company. *International Organization*. 2022;76(3):690-712.

Treré, Emiliano. 2016. *The Dark Side of Digital Politics: Understanding the Algorithmic Manufacturing of Consent and the Hindering of Online Dissidence*. The Institute of Development Studies and Partner Organisations. Report. <https://hdl.handle.net/20.500.12413/7697>

Varoufakis, Y. 2023. *Technofeudalism. What Killed Capitalism*. London: Random House.

Биографична справка: През последните десет години д-р Юлия Роне изследва социалните движения, политиката, утопиите и дистопиите на дигиталните медии. Юлия е доктор по социални и политически науки от Европейския университетски институт във Флоренция и има магистърска степен от Оксфордския интернет институт. Бакалавърската ѝ степен е по културология от Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Към момента е преподавател в Свободния университет в Амстердам. Преди да се присъедини към Свободния Университет, Юлия е била научен сътрудник в MCTD, CRASH в Университета в Кеймбридж, където е работила по проект, изследващ демократизацията на дигиталния суверенитет. През 2019-2020 г. е била постдокторант по проекта

„Конфликти на суверенитета в Европейския съюз в криза“ в Свободния университет в Брюксел и Университета в Кеймбридж. В рамките на този проект тя се е фокусирала по-специално върху конфликтите за суверенитет около Брекзит и споразуменията за свободна търговия като CETA и TTIP.

Short bio: Dr Julia Rone has spent the last decade doing research on social movements, politics and the utopias and dystopias of digital media. Julia holds a PhD in social and political science from the European University Institute in Florence and an MSc degree from the Oxford Internet Institute. She has a BA degree in History and Theory of Culture from Sofia University St. Kliment Ohridski. At present, she is an assistant professor at Vrije Universiteit Amsterdam. Before joining VU, Julia was a Research Associate at MCTD, CRASSH at the University of Cambridge, where she pursued a project exploring the democratisation of digital sovereignty. In 2019-2020, Julia was a Wiener-Anspach postdoctoral researcher for the project “Conflicts of Sovereignty in a European Union in crisis” at the Université libre de Bruxelles and the University of Cambridge. She focused in particular on sovereignty conflicts around Brexit and free trade agreements such as CETA and TTIP.

E-mail: j.e.rone@vu.nl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0937-0270>